

בענין זהב כטבעא ופירא

הקדמה

משנתינו (ב"מ מד ע"א) עוסקת במעמד זהב כמטבע לענין מקח וממכר. פשטות המשנה דהזהב קונה את הכסף היא דזהב לגבי כסף נחשב כפירא והכסף הוא טבעא. ובגמ' מבואר דזה שיטת רבי בזקנותו דבילדותו סבר להיפך.

ובהמשך הגמ' נחלקו בית הלל ובית שמאי לענין חילול מעשר שני (משנה מעשרות ב:ז), דלפי ב"ה מחללין כסף על זהב ולפי ב"ש אין מחללין כסף על זהב. ובלישנא קמא מסבירה הגמרא דלכולי עלמא מחללין טבעא אפירא אך לא ההפך, אלא דלפי בית הלל כסף הוא פירא וזהב הוא טבעא, ולכן מחללין כסף על זהב, ולפי ב"ש כסף הוא טבעא וזהב הוא פירא, ולכן אין מחללין כסף אזהב. והקשו הראשונים שאם כן משנתינו היא כב"ש, דלפי משנתינו כסף הוא טבעא וזהב הוא פירא וכשיטת בית שמאי, מה שאין כן לשיטת ב"ה דזהב הוא טבעא וכסף הוא פירא.

וכמה מן הראשונים תירצו באופן טכני. עיין ברא"ש (פרק ד סימן א) שכתב שהמשנה במעשרות נשנית לפום מאי דסבר רבי בילדותו (כסף הוא הפירא), ובזקנותו צ"ל דלא נחלקו בדבר זה. ובדומה לכך הרמב"ן (ב"מ מה ע"א ד"ה לא לעולם) כתב דמשנה דמעשרות נשנית בילדותו דרבי וכי אפכא רבי למתני' בזקנותיה משנה דמעשרות לא זזה ממקומה.

ב' תרוצים עקרוניים

אבל גם אפשר לתרץ קושיא זו באופן עקרוני, דהיינו לומר שב"ה חלקו על ב"ש רק לגבי חילול מעשר שני, אבל ב"ה הסכימו עם משנתינו דבמקח וממכר זהב נחשב כפירא וכסף הוא הטבעא. וכדי להסביר חילוק זה יש להציע ב' גישות כלליות.

א'. בכל תחום הלכה יש הגדרה שונה של טבעא ופירא. וכששואלים אם משהו נחשב כפירא או כטבעא, הכל הולך אחר התחום. כלומר

במעשר שני מגדירים טבעא ופירא באופן אחד ובמקח וממכר מגדירים אותם באופן אחר. כפי שנראה בסמוך, זו היא שיטת בעל המאור (ב"מ כו ע"א-כו ע"ב באלפס). ודבריו מבוססים על שיטת ר' האי גאון (ספר המקח והממכר שער מא).

ב'. במהותו, זהב הוא חפצא יחסית. כלומר, התחום אינו מגדיר זהב כטבעא או כפירא אלא זהב בעצם הוא טבעא יחסית ובכל מצב צריך לעיין איך להתייחס לטבעא יחסית (או איזה מדריגה של טבעא בעינין להחשב כטבעא באותו תחום). ואפשר, דבמקח וממכר (לפחות, בקנין דמים המדובר במשנתינו) בעינין להגדיר חפצא אחד כטבעא וחפצא אחד כפירא. וא"כ אע"פ שזהב הוי טבעא יחסית, כשעוסקים בזהב מול כסף, הכסף הוא טבעא מוחלט וזהוה פועל כפירא וקונה את הכסף. אבל במע"ש אפשר לומר דאין שום הכרח להגדיר חפץ אחד כטבעא וחפץ אחד כפירא דחילול אינו עסק ממוני רגיל. לפיכך רק בעינין שם מטבע, וטבעא יחסית שפיר נחשב כמטבע. ונראה דזה שיטת הרי"ף (ב"מ כו ע"א-כו ע"ב באלפס).

נפק"מ בין ב' הגישות הנ"ל

כדי לברר ב' גישות הנ"ל יש לעיין בב' נפק"מ:

א'. האם אפשר לזהב לפעול לפעמים כטבעא ולפעמים כזהב באותו תחום או לא? לכאורה נחלקו הראשונים בזה, וכדלהלן. פשוט שבמקח וממכר זהב לגבי כסף הוי פירא. מה הדין בזהב מול פירות ממש (או שאר מטלטלין)? אם אומרים דהתחום הוא הקובע ובכל תחום ותחום יש הגדרה מוחלטת של טבעא והגדרה מוחלטת של פירא, אי אפשר לומר דאותו חפץ לפעמים פועל כטבעא ולפעמים פועל כפירא (באותו התחום). לפי ההגדרה של טבעא באותו תחום כל חפץ וחפץ נחשב או טבעא או לא. וכן להיפך. ולפי זה אם זהב מוגדר כפירא במקח וממכר (כגון במשנתנו לגבי כסף) צריך להיות טבעא במקח וממכר לגבי כל דבר. ואפילו לגבי פירות ומטלטלין נחשב פירא. וכן פסק ר' האי, דאפשר להקנות פירות עם מטבעות זהב בקנין חליפין (אף שאין מטבע נעשה חליפין).¹ אבל אם אומרים דבעצם זהב הוי טבעא יחסית (ואין התחום קובע את מעמד החפץ)

¹ והראשונים הקשו עליו מהגמ' לקמן (ב"מ מה ע"ב) ואכמ"ל.

אפשר שזהב לפעמים פועל כטבעא ולפעמים כפירא אפילו באותו תחום. וכן פסק הרי"ף (ורוב ראשונים) דאף שזהב נחשב פירא לגבי כסף (כמו במשנתנינו) זהב נחשב כטבעא לגבי פירות ומטלטלין.

ב'. האם זה מסתבר להביא ראיות מתחום אחד לתחום שני? כלומר האם שייך להביא ראיה ממע"ש שזהב נחשב כטבעא לגבי מטלטלין גם במקח וממכר? אם נניח דבכל תחום ותחום יש הגדרה שונה, אז אי אפשר להביא ראיה ממע"ש למקח וממכר. אבל אם הכל תלוי במעמד מטבע של זהב כחפצא של טבעא יחסית, מסתבר להביא ראיות מתחומים שונים. ועיין ברי"ף (הנ"ל) שהביא ראיות ממע"ש כדי להוכיח שיטתו במקח וממכר וז"ל:

לענין פירי ושאר מטלטלי דהבא טיבעא הוי דלא
אשכחן מאן דסבר דדהבא לגבי פירי פירי הוי אלא בית
שמאי במקום בית הלל וליבא דלישנא קמא ואדעתא
דר"ש בן לקיש אבל אליבא דרבי יוחנן אפילו לב"ש
טיבעא הוי לגבי פירי וכו'

לפי הרי"ף ממה שנחלקו ב"ה וב"ש במעשר שני יש ללמוד דפליגי גם לגבי מקח וממכר. וזה כדברינו לעיל. אבל בעל המאור (הנ"ל) הקשה עליו בתחילה וז"ל מה שכתב הרי"ף דלענין פירי ומטלטלי, דהבא טיבעא הוי וגמר לה למילתא ממעשר, לא נראו לי דבריו משום דמעשר לא גמרינן למקח וממכר וכו', עכ"ד.²

עוד בשיטת בעל המאור

ועכשיו נברר יותר את המהלך של בעל המאור. כדי לחלק בין הגדרת טבעא במעשר שני והגדרת טבעא במקח וממכר הוא כתב וז"ל:

² ויש להעיר דאולי יש להסביר מח' באופן אחר. דאולי רק יש להביא ראיות ממע"ש למקח וממכר אם הם פועלים באופנים דומים. כלומר, דבמקח וממכר מדברים על עסקות ממוניות דרך קנין. האם חילול מע"ש גם פועל באופן של קנין או באופן אחר לגמרי (החלפת קדושה וכו')? בשלמא, אם חילול מע"ש גם פועל דרך קנין יש ללמוד למקח וממכר מיניה. אבל אם לא, לכאורה אי אפשר. ואולי בזה נחלקו הרי"ף ובעל המאור. דלפי הרי"ף חילול מע"ש פועל דרך קנין וכן אפשר להביא ראיות ממע"ש למקח וממכר. ולפי בעל המאור אינו כן, ומע"ש לחוד ומקח וממכר לחוד. ועיין בגר"ח על הרמב"ם (הל' מע"ש ח: ז) בענין חילול דרך קנין וגם עיין קוב"ש (חלק ב' סימן כ אות ג) דציטט מהגר"ח דחילול אינו פועל כקנין ואכמ"ל.

אלא ודאי שמעינן מהכא שאין דין מעשר ודין מקח וממכר שוין זה לזה ובמקח וממכר כ"ע לא פליגי דדהבא פירי וכספא טיבעא כזקנותו של רבי דבחר חורפא אזלינן וטעמייהו דב"ה לענין מעשר משום דהכסף כסף ריבה ואפילו זהב טיבעא הוי הלכך כיון דתרוייהו לא שנא כספא ולא שנא דהבא טיבעא הוו אם בא לחלל זה על זה אזלינן בחר חשיבותא ומשום חשיבותא דמעשר וה"ל כספא פירי ודהבא טיבעא ומחללין פירי אטיבעא הלכך לא גמרינן למקח וממכר ממעשר דהכא אזלינן בחר חורפא כזקנותו דרבי והכא אזלינן בחר חשיבותא וכו'.

ומתחילת דבריו משמע דבמקח וממכר אזלינן בחר חריפות (וכפשטות הגמ' דידן), ושאיני מעשר שני דהכסף כסף ריבה מגוזה"כ. ומזה אפשר לומר דיש סיבה עקרונית מדין מע"ש דזהב נחשב כטבעא (וכדלקמן) והגורמים של חשיבות או חריפות אינם שייכים למע"ש כלל. אבל מסוף דבריו יש להסביר החילוק בין מקח וממכר ומעשר שני באופן יותר טכני, דאותם גורמים של חריפות או חשיבות וכו' שייכים למע"ש אבל מסיבה זו או אחרת, יש לקבוע את הטבעא בחר חשיבות ולא בחר חריפות. אולי משום דבמקח וממכר העסק הוא כולו ממוני ולכן מדגישים את החריפות של המטבעות; או אולי משום שמעשר שני הוי דין לדורות ולכן לגביו סומכים על הדבר הכי חשוב (ולא חריפות שמטבעות היוצאות בתקופה אחת אינם יוצאות בתקופה שניה).

אבל גם אפשר להבין דבריו באופן יותר עקרוני דהיינו שהגזה"כ של הכסף כסף ריבה קובע דכאן יש הגדרה שונה לגמרי. ועיין בדברי הגרי"ד (הובא בשיעורי הרב על מסכת חלה ועניני מצוות התלויות בארץ עמ' קנט וברשימות שיעורים מסכת ב"מ) דדין פדיון מע"ש אינו כדין פדיון הקדש גרידא אלא דפדיונו הוא חלק מהקיום של מצות הבאת מקום שנאמר במע"ש[נ]בוזה הוא מסביר שיטת הרמב"ם, עיין בהמשך]. וא"כ שפיר יש להבין דאע"פ דבכחה"כ זהב הוי פירא, לענין חילול הגדרת פירא וטבעא תלויים בטיב המשאוי – האם קל הוא או כבד הוא. ובמעשר שני נחשב זהב כטבעא שזה קל להביא לירושלים וזה עיקר הקובע בתחום זה (ומדין הבאת מקום).

גם יש לחלק באופן שלישי על פי יסוד הגר"ח (הל' מע"ש ח: ז): דכשמיירי בהקדש ובמע"ש לעולם החולין הוא הטבעא וההקדש\מע"ש

הוא הפירא. ובספר שערי ריבית (סימן ג אות ד) הסביר דלפי הגר"ח, חילול מע"ש פועל מדין קנין כסף (עיין בדברי הגר"ח בהערה ב) והכסף קונה את ההקדש וממילא יצא ההקדש לחולין. ואם כן מוכרח דהטבעא הוא הדבר הקונה והפירא הוא דבר הנקנה. ובמקרה דידן הזהב, דהוי החולין, נחשב טבעא והכסף, דהוי המע"ש, נחשב פירא.

עוד בשיטת הרי"ף

ועכשיו נחזור לשיטת הרי"ף דהחילוק אינו תלוי בהגדרת טבעא ופירא בתחומים שונים אלא ביעילות חפצא של טבעא יחסית. ובאמת אולי יש להסביר מהלך של טבעא יחסית בב' אופנים:

א) אפשר לומר דמעמד זהב תלוי רק על מה שכנגדו (דהיינו או כסף, מטבע אחר, מטלטלין וכו') ותחום ההלכה לא מעלה ולא מוריד. וא"כ עולה דזהב לגבי כסף הוי פירא גמור (אף שלגבי מטלטלין הוי טבעא). אבל הבנה זו אינה מספיקה כדי להסביר מע"ש דפסק הרי"ף כמו ב"ה דאפשר לחלל כסף על זהב אע"פ דטבעא אפירא לא מחלילין! ואת"ל כמו הראב"ד (כתוב שם) דהגזה"כ קובעת דזהב נחשב כטבעא אפילו לגבי כסף במע"ש, עדיין צ"ע דא"כ גם כסף וגם זהב נחשב כטבעא במע"ש ואפשר לחלל כסף לזהב ולהיפך (כדפסק הרי"ף בפירוש). וא"כ אינו משמע דמעמד זהב תלוי רק במה שעומד כנגדו.

ב) יותר מסתבר לומר כמו שהצענו עד כאן דזהב הוי טבעא יחסית ובכל מצב ועסקה יש לשאול איזה מדריגה של טבעא נדרשת. ואפשר דבמקח וממכר החפצא פועל או כטבעא או כפירא אבל בעינן טבעא גמור ומסוים כדי לקבוע איזה הוא דבר הקונה ואיזה הוא דבר הנקנה וזה תלוי במה שעומד כנגדו. אבל במעשר שני אפשר דיש סטנדרט יותר גמיש דכל שנחשב מטבע מהני לחלל עליו.

ועכשיו יש לעיין בשיטת הרי"ף בענין הלואה סאה בסאה בדינרי זהב. מבואר בגמ' (ב"מ מה ע"א) דאסור לכו"ע אף למ"ד זהב נחשב טבעא לגבי מטלטלין משום דבמקח וממכר זהב הוי פירא לגבי כסף. אבל לא ברור האם איסור זה הוא מעיקר הדין סאה בסאה או חומרא בעלמא. ולפי ר' האי גאון דזהב הוי פירא גמור אפילו לגבי מטלטלין פשוט דיש איסור דרבנן בדינרי זהב מעיקר הדין. אבל אם זהב רק נחשב פירא לגבי כסף אמאי אסור להלוות דינרי זהב סאה בסאה מעיקר הדין? ובאמת קשה דמשמע מהרי"ף (הנ"ל) דהאיסור הוא מעיקר הדין וז"ל:

אסור ללוות דינר בדינר שמא ילוננו דינר ששוה בשעת הלואה עשרים וארבעה דינרי כסף ובשעת פרעון שוה עשרים וחמשה ולא מצית למימר כספא הוא דזול דהא אמרת כספא טיבעא הוי לגבי דהבא אלא דהבא הוא דזל דהוא פירי לגבי כספא הלכך אסור ללוות דינר בדינר כמו שאסור ללוות סאה בסאה

ויש להקשות, אמאי יש כאן איסור מעיקר הדין? זהב הוי טבעא לגבי נפשיה?! ואולי יש לומר דלפי הרי"ף זהב אינו טבעא גמור אלא טבעא יחסית ורק במע"ש סגי לחלל על זהב דהכל תלוי בשם מטבע (וכלעיל).³ אבל אולי יש לומר דלפי הרי"ף חז"ל אסרו כל הלואה דאינו טבעא גמור לטבעא גמור. או אולי יש לומר דבהלואה צריך להתחייב לסטנדרט. אבל לפי הרמב"ן (שם כו ע"א באלפס ד"ה ופירש השיטה הזו) משמע דדינר זהב לדינר זהב אינו אסור מעיקר הדין אלא משום דמחזי כריבית וז"ל ושניא הלואה הואיל ואשכחן דגבי מקח וממכר דהוי פירי כגון לגבי כסף אלמא אמרינן הוא ניהו דיקיר וזיל דינר בדינר נמי פירי הוי כלומר משום דמיחזי כריבית הואיל ובשום מקח הוי כפירי וכו', עכ"ד. ואולי הוא סובר דבאמת זהב הוי טבעא יחסית ואם כן לגבי נפשיה אינו הגון להיחשב כפירי. וכל זמן דאינו פירא גמור אין שום איסור של סאה בסאה (ורק אסור משום דמחזי כריבית). ואולי משמע כדברינו בהמשך דבריו כשהסביר למה לא גזרו גם לענין חילול מע"ש וז"ל ואילו משום מעשר ליכא למיסר דאע"ג דהוי פירי לענין כספא כיון דלאו פירי ממש היא לגבי נפשיה משום מעשר לא מיחזי להו לאינשי כפירי אלא משום מקח וממכר הוא דמתסר דהא יהיב ליה שוה דינר כסף ושקיל מיניה יפה דינר וטריסית וכו', עכ"ד.

מעמד טבעא יחסית מול טבעא מוחלט

יש לשאול האם העובדה דזהב הוי טבעא יחסית משפיע על מעמדו כשפועל כטבעא? כלומר האם זהב כטבעא גרוע מכסף (דהוא הוי טבעא מוחלטת)? וגם יש לשאול להיפך האם זהב בפועלתו כפירא, עדיף מפירא סתם (דבעקרון הוי טבעא יחסית)? נעיינ בג' אפשרויות שונות בענין זה.

³ האם שם מטבע למע"ש תלוי בחריפותהשיבות או רק צורה? הרב צבי רייכמן שליט"א הציע דתלוי רק בצורה דחילול אינו דומה למקח וממכר והוי תהליך שונה לגמרי. במקח וממכר כסף פועל כפרעון וכוה יותר שייך הגורמים של חריפותהשיבות דמדגשים המשא ומתן. אבל במע"ש שהמטבע אינו פועל כדבר עסקי אולי סגי רק בצורה.

א'. **טבעא אפירי לא מחללינן.** מבואר בגמ' (ב"מ מד ע"ב) דאין מחללין מעות מע"ש על פירות דטבעא אפירא לא מחללינן. ונחלקו הראשונים אם איסור זה הוי מדאו' או מדרבנן. וכתב רש"י (שם ד"ה טבעא) דאסור מדאו' שכתוב וצרת הכסף בידך ובעינין חילול על כסף ולא על פירות. ולפי זה אסור לחלל כסף על זהב (לפי ב"ש) דזהב הוי כפירי לגבי כסף. אבל עיין בחזו"א (דמאי סימן ג סוף אות ה) דכתב שדברי רש"י אלו רק נאמרו למ"ד הסובר דלפי ב"ש גם אסור לחלל פירות ממש על זהב. רק לדבריו הוי בעיה דלפי דבריו זהב נחשב כפירי לגמרי. אבל למ"ד דזהב לגבי פירות הוי טבעא, מותר מדאו' לחלל כסף על זהב דאין זהב נחשב כפירי לגמרי (ורק אסור ב"ש מדרבנן). ועולה דאפילו במקום שזהב הוי פירי אינו נחשב כפירי לגמרי.⁴

ב'. **כסף לגבי פרות למ"ד כסף הוי פירא.** הרמב"ן (ב"מ מד ע"ב סד"ה ועוד ראיתי בירושלמי) הביא ראיה דזהב נחשב כטבעא לגבי מטלטלין (לפי זקנותו דרבי) מן הדין דכסף בילדותיה דרבי. כתב הרמב"ן, דמבואר דכסף בילדותיה הוי טבעא לגבי מטלטלין דאם לאו הכי מצינו מצב של מעות (כסף) קונות – כלומר דאם הוי פירא אפילו לגבי מטלטלין אפשר לקנות את המטלטלין בתורת דמים. ואם כן זהב בזקנותו גם נחשב כטבעא לגבי מטלטלין. והוא הקשה על דבריו איך ללמוד זהב בזקנותיה מכסף בילדותיה? ותירץ וז"ל:

לאו מילתא היא, דכיון דמתני' קתני בילדותיה הכסף קונה את הזהב ובזקנותיה הזהב קונה את הכסף שמעינן ממילא דכי הדדי נינהו דבחד לי שנא תננהו וחד דינא אית להו, ועוד דר' יוחנן הוא דאמר מחללין פירות על דינרין דגמרינן מכסף לב"ה דאלמא דהבא לגבי פירא טיבעא הוי כמו שכתוב בהלכות רבינו הגדול ז"ל.

ולכאורה לפי הרמב"ן אין הבדל עקרוני בין טבעא יחסית כשפועל כטבעא וטבעא מוחלט.

ג'. **השוואה בין זהב כפירי וכסף כפירי לענין סאה בסאה.** פשטות הסוגיא (ב"מ מה ע"א) היא דכו"ע לא פליגי (אפילו מ"ד כסף הוי

⁴ אבל צ"ע אם אפשר לומר זה בשיטת רש"י (ועיין רש"י ב"מ מה ע"ב). [וגם עיין ברש"ש (ב"מ מה ע"א)]

פירא) דאין איסור סאה בסאה בסלעי כסף. וקשה, למה לפי מ"ד כסף פירא הוי אין שום איסור סאה בסאה? ותירץ הפני יהושע (ב"מ מה ע"א ד"ה בגמרא לגבי נפשיה) וז"ל:

נראה לי דהא דפשיטא ליה בכספא דהוי טבעא לגבי דנפשיה אפילו למ"ד דלגבי דהבא פירי הוי ואילו בדהבא מספקא ליה למ"ד דהוי פירי לגבי כספא אי אמרינן דאפילו לגבי דנפשיה הוי פירי, והיינו משום דגריעותא דדהבא היינו שאינו חריף וא"כ האי גריעותא שייך אפילו אי הוי באפי נפשיה דכיון שאינו חריף להוציאו בהוצאה אפשר דלא מקרי טבעא, משא"כ בכספא דחריף אלא גריעותא דיליה הוא שאינו חשוב כמו הזהב ומש"ה הוי פירי לגבי דהבא למאן דס"ל הכי אבל באפי נפשיה ודאי כספא נמי חשיב טובא וא"כ פשיטא דהוי טבעא.

זה נשמע כהסבר טכני. אבל הרשב"א (ב"מ מה ע"א ד"ה לא) נתן טעם יותר עקרוני וז"ל ומיהו כספא בין לב"ש בין לב"ה לענין הלואה שרי, דלגבי נפשיה ליכא מ"ד דלא טבעא הוי כיון דלגבי נחשא מיהא הוי טבעא אפי' לב"ה, עכ"ד.⁵ ולכאורה כוונת הרשב"א היא לחלק בין טבעא יחסית וטבעא מוחלט.

אבל גם יש להעיר דתוס' (ב"מ מה ע"א ד"ה ושאני) סוברים דבאמת יש איסור סאה בסאה בדינרי כסף לפי ב"ה. [דלא כפשטות הגמ' ונגד רוב רוב הראשונים]. ולפי תוס' משמע כהרמב"ן לעיל דאין הברל עקרוני בין טבעא יחסית וטבעא מוחלט.

שיטת הרמב"ם

עיי' ברמב"ם דפסק כמו הרי"ף והרמב"ן דלענין מקח וממכר זהב נחשב כפירי לגבי כסף אבל כטבעא לגבי פירות ושאר מטלטלין (הל' מכירה פרק ו הלכה ב). וגם פסק (כב"ה) דמותר לחלל כסף של מע"ש על זהב (הל' מע"ש פרק ה הלכה יג) וז"ל מעות מע"ש אם רצה לצרפם בדינרי

⁵ וביחס לנחושת נחלקו הראשונים במעמד זהב (אם נחשב כטבעא או פירא) אבל הרשב"א סובר דנחשב כפירא לגבי נחושת. ועיי' ברא"ש (ב"מ פרק ד סימן א) שהביא ב' דעות ואכמ"ל.

זהב כדי להקל משאן מצרפן, ואם צרפן לעצמו אינו מוסיף חומש שאין זה דרך פדייה, עכ"ד. ויש לעיין מה כוונת הרמב"ם באומרו "כדי להקל משאן?" לכאורה, אין כוונתו לומר כמו בעל המאור דיש הגדרה שונה בהל' מע"ש וזהב נחשב כטבעא וכסף נחשב כפירי. דא"כ, לכאורה אינו מובן פסקי הרמב"ם (לעיל הל' מע"ש תחילת פרק ד) דשם משמע דגם כסף וגם נחושת נחשבים כטבעא במע"ש. דשם פסק דמותר לכתחילה לחלל פירות על פירות אבל אסור לכתחילה לחלל: כסף על כסף, נחושת על נחושת, נחושת על כסף, וכסף על נחושת. ומשמע דנחשבים כטבעא ולכך אסור לחלל לכתחילה. וגם נראה דאין כוונתו לומר כבעל המאור דיש הגדרות שונות בתחומים שונים דבהלכות מכירה (הנ"ל) פסק דזהב לפעמים נחשב כטבעא ולפעמים כפירי.⁶

ועיין ברשימות שיעורים (על מסכת ב"מ הנ"ל) שהקשה על לשון הרמב"ם למה הוסיף הטעם של "כדי להקל משאן" בפסקיו? והרי הרמב"ם פסק כמו הרי"ף והרמב"ן אך מהרמב"ם משמע דיש בדין זה איזו שהיא סברא ולמאי נפק"מ אם זה מסברא או מגז"כ (דהכסף כסף ריבה)? הגרי"ד הצייע להסביר דברי הרמב"ם על פי יסוד שהבאנו לעיל להסביר היחוד של מע"ש (מול מקח וממכר). דהיינו, שיש דין מיוחד בפדיון מע"ש דחל מדין הבאת מע"ש לירושלים. במלים אחרות, משום מצות הבאת מע"ש לירושלים חל דין שאפשר לפדות פירות מע"ש ולהביא הכסף לירושלים. ובזה כיון הרמב"ם דמחללין כסף מע"ש על זהב "כדי להקל משאן".

אבל לפי הערותינו לעיל צריך להוסיף שהגורם של "כדי להקל משאן" אינו קובע שיש הגדרה שונה בהל' מע"ש אלא שיש להתיחס בזהב באופן שונה בהל' מע"ש. כלומר, דהרמב"ם הסכים עם דברי הרי"ף דזהב נחשב טבעא יחסית וצריך להתיחס בזהב באופן שונה בכל מצב ומצב. וחדש הרמב"ם דלגבי מע"ש משום הגורם של "כדי להקל משאן" זהב נהפך להיות הטבעא הכי חשוב. דבדרך כלל זהב טבעא יחסית ולגבי כסף פועל כפירי. אבל במע"ש חידש הרמב"ם דכיון דזהב הוי המתכת הכי קלה להביא לירושלים, לגבי מע"ש הוא הטבעא האידאלי.

ובזה אפשר לתרץ עוד קשה בשיטת הרמב"ם דהבאנו לעיל שפסק (הל' מע"ש פרק ד הלכה ה) דאסור לכתחילה לחלל נחושת על כסף. ודבריו

⁶ ועיין בספר ארץ הבחירה (על מסכת מע"ש עמ' צד) דהעיר כמה הערות בהלכות אלו ברמב"ם ואכמ"ל.

צ"ע דהא מותר לחלל לכתחילה כדי להקל משאן! ? ואפשר לתרץ כמו כמה מן האחרונים (עיין בדרך אמונה מעשר שני פרק ד הלכה ה ס"ק לה ואות נו בציון הלכה שם) דיש טעות סופר ברמב"ם וצריך למחוק את האיסור לכתחילה לחלל נחושת על כסף.

אבל גרסתינו צריכה תירוץ אחר. ואם דברינו נכונים, דבמע"ש הגורם של "כדי להקל משאן" קובע דצריך להתיחס לזהב באופן מיוחד, שפיר מבינים דהקיום האידאלי של להקל משאן הוא החילול דוקא על זהב (ולא בחילול נחושת על כסף אף שזה גם משמש כדי להקל משאן). וכעין זה גם שמעתי ממר"ר ר' רוזנצוייג שליט"א.

ויש להשוות דברי הרמב"ם לדברי הריטב"א (ב"מ מד ע"ב סד"ה וחד אמר) בשם ר' הצרפתים וז"ל:

ויש מרבתינו הצרפתים ז"ל שאומרים דלהאי לישראל לית לן לאפוש פלוגתא בכדי, וכיון דסבירא להו לב"ש דאיכא הפרישא בין חלול למקח וממכר הוא הדין לב"ה, ודכו"ע כזקנותו דרבי סבירא להו, והא דשרו ב"ה לחלל סלעין על דינרין היינו משום דס"ל דלגבי חלול הקילו, וכיון דלענין מקח וממכר דהבא לגבי פירות טבעא הוי ניקיל לענין חלול שיהא טבעא אפי' לגבי כספא כדי שיהא קל להוליכו לירושלים, ונכון הוא.

ומשמע מסוף דבריו דזהב הוי טבעא יחסית ומעיקר הדין נחשב כפירי לגבי כסף גם במע"ש אבל כיון דיש עוד גורם של "כדי להקל משאן" ששייך למע"ש אזלינן לקולא ואומרים דאפשר לחלל כסף על זהב. דבריו נראין כעין הרמב"ם⁷ אבל לפי הרמב"ם החילול על זהב אינו נחשב קולא אלא נחשב כחילול האדיאלי וכמו שהצענו לעיל.

⁷ אבל לפי הריטב"א, חילול זה רק הוי מדרבנן (וזה כוונתו באומריו "דלגבי חילול הקילו").